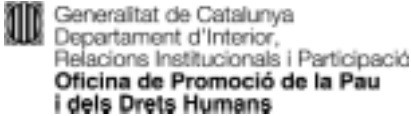

L'AGROINDÚSTRIA SOTA SOSPITA

Gustavo Duch Guillot
Fernando Fernández Such

INTRODUCCIÓ	3
1. LA POBRESA DE LA PAGESIA I EL SISTEMA ALIMENTARI GLOBAL	6
2. LES CORPORACIONS MULTINACIONALS DE L'ALIMENTACIÓ	12
3. ELS ESCENARIS DE LES AGROCORPORACIONS	17
4. L'ALTERNATIVA DE LA SOBERANIA ALIMENTÀRIA	24
NOTES	29
ÍDEES CLAU PER A LA REFLEXIÓ	30

Quadern realitzat amb el suport del Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans

Gustavo Duch Guillot, coordinador de la revista *Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas*. Autor de *Lo que hay que tragar* (2010, Libros del Lince).

Fernando Fernández Such, agricultor i expert en Sobirania Alimentària.

INTERNET: www.cristianismeijusticia.com • Dibuix de la portada: Roger Torres i Aguiló •
Imprès en paper i cartolina ecològics • Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • Roger de Llúria,
13 - 08010 Barcelona • Tel: 93 317 23 38 • Fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix:
Edicions Rondas S.L. • ISSN: 0214-6495 • ISBN: 84-9730-255-9 • Dipòsit legal: B-44.369-
2010 • Novembre, 2010

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el codi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona.

INTRODUCCIÓ

El 17 d'abril de 1996, 250 dirigents de *La Vía Campesina*, en representació d'un es vuitanta organitzacions de tot el planeta, celebraven la seva segona assemblea, a Tlaxcala (Mèxic), quan van rebre notícies del Brasil. A l'estat amazònic de Pará, a Eldorado dos Carajás, més de 1.500 dones i homes del MST (Moviment de Treballadors Rurals Sense Terra) van ocupar i bloquejar la carretera principal per exigir als governs federal i estatal que adoptessin mesures urgents a favor de la reforma agrària. Tot això en un país en el qual el 2% dels propietaris és amo de més de la meitat de la terra fèrtil del país, mentre que més de 100.000 famílies dormen sota carpes negres en campaments d'ocupació de terres. Sobre les quatre de la tarda, 155 membres de la Policia Estatal Militar van atacar sense pietat. Van assassinar 19 persones; 69 van resultar ferides, de les quals tres van morir uns quants dies més tard.

Catorze anys després, la matança orquestrada pels grans propietaris de la regió amb el consentiment de l'Estat segueix sense resposta. Els trets a Pará van ressonar a la reunió de Tlaxcala i, des d'aleshores, cada 17 d'abril milers de camperols i camperoles, i moltes altres persones que donen suport al món rural, organitzen accions per recordar la situació d'opressió i marginació que sembla que els té assignat el sistema capitalista.

Com explica *La Vía Campesina* en la seva convocatòria d'enguany –i posa l'exemple d'Hondures, on diverses persones del Movimiento Unificado de Campesinos del Aguán han estat assassinades també per la seva defensa de la terra que els permet cultivar els seus aliments–, la repressió sobre les organitzacions camperoles no cessa i es repeteixen molts «17 d'abril» per tot el món. Però a l'abús del terratinent s'hi ha

sumat el poder hegemònic que les empreses transnacionals exerceixen sobre tota la cadena alimentària. Controlen els mercats de les llavors, dels agrotòxics, dels fertilitzants, de l'aigua, de la genètica animal i també, com a nova tendència, estan aconseguint –moltes vegades de bracet amb tercers països– el control de la terra productiva. Monsanto, Cargill, Carrefour, Archer Daniels Midland, Nestlé, Syngenta, entre altres, són els noms que *La Vía Campesina* esmenta com a «senyors» d'una agricultura globalitzada, responsable de la migració de milions d'agricultors dels seus camps als suburbis de les ciutats, de l'autosuficiència a engrossir les bosses de la pobresa, mentre –amb els seus models intensius– aprofundeixen en la ferida que malmet la salut del planeta.

La Vía Campesina i els seus aliats van centrar aquest 17 d'abril del 2010 totes les seves accions i reivindicacions a assenyalar l'immens mal que aquestes corporacions ocasionen, trencant de pas el mite que acostuma a situar en competència l'agricultura dels països rics amb l'agricultura dels països del sud. Per reforçar les energies en l'ofensiva contra les transnacionals i a favor d'«un món sense *monsantos*», *La Vía Campesina* recorda algunes accions que demostren que les coses es poden canviar i apunta cap a d'altres que s'han de canviar. Enfront de l'avenç dels transgènics com a tecnologia de dominació de la pagesia i de pèrdua de biodiversitat per a la naturalesa, *La Vía Campesina* destaca com la pressió de la societat civil de l'Índia va aconseguir aturar el passat gener l'aprovació d'una albergínia

transgènica de la qual és copropietària Monsanto. O com l'ocupació que van fer l'any 2006 de la seu d'investigació de Syngenta al Brasil per alertar que a Paraná aquesta transnacional estava sembrant il·legalment diverses hectàrees de conreus transgènics, ha dut a finals del 2009 a aconseguir que aquests terrenys s'hagin reconvertit en un centre per a l'ensenyament i la investigació de l'agroecologia.

A Europa, juntament amb les reivindicacions contra el recent decret d'aprovació de noves varietats transgèniques, s'estan coordinant moltes activitats per a destapar el poder que sobre la nostra agricultura exerceixen els grans supermercats. Les dades que s'estan recollint són molt significatives i, alhora, preocupants: en aquest moment, els grans supermercats han absorbit el 80% del mercat minorista a Europa. Al Regne Unit, per exemple, una de cada set lliures que es gasta al comerç es desemborsa en una sola gran superfície, a Tesco, que, com els seus companys de pòdium, aprofita la desregulació del comerç internacional per a comprar les seves mercaderies als mercats mundials a preus més baixos, ocultant en el preu de les etiquetes els costos socials i ambientals. «Quan un producte arriba al mercat –explica Susan George–, ha perdut tota la memòria dels abusos dels quals és la conseqüència, tant en el pla humà com en el de la naturalesa».

El per què i per a què d'aquest quadern

Aquest quadern és una crida d'atenció urgent i necessària sobre la realitat que

viu més de la meitat de la població del món. Malgrat que la forma de vida urbana se'ns imposa com a paradigma del desenvolupament i els seus valors i cultura ens envaeixen. Malgrat que cada vegada més ens costa pensar què hi ha rere un tomàquet, un pollastre o una pinya que avui comprem majoritàriament al Carrefour, a Mercadona o a qualsevol gran cadena de distribució, 3.000 milions de persones segueixen produint els aliments que consumeixen i segueixen alimentant el 70% de la població mundial.

Aquest quadern pretén:

– Ser conscients de la realitat de la classe camperola a escala mundial i les causes estructurals que fan que

segueixi sent el grup social que majoritàriament pateix la pobresa.

– Reconèixer les agroindústries i les multinacionals de l'alimentació com les noves responsables directes de la situació d'opressió que viu la pagesia a escala global i de com maneja els fils del sistema agroalimentari mundial, en el qual tots i totes estem immersos.

– Descobrir que, malgrat totes les dificultats, les organitzacions i els moviments camperols de tot el món tenen clara la situació i són capaços de plantejar una alternativa possible al sistema, sempre que comptin amb l'aliança de tots els moviments socials.

1. LA POBRESA DE LA PAGESIA I EL SISTEMA ALIMENTARI GLOBAL

El FIDA (Fons Internacional de Desenvolupament Agrari), organisme dependent de la FAO, va editar un informe l'any 2001 amb el títol de *La pobresa rural al món*¹. Aquest informe va resultar revelador d'una realitat que romania oculta a les grans xifres i va exposar –i així ho sostenen la resta de les organitzacions internacionals– que el 75% de les persones famolenques al món resideixen al medi rural i que la majoria d'aquestes persones pertanyen a algun dels grups camperols.

La FAO, en el seu estudi de projecció de la situació de l'agricultura cap al 2030², ens indica que en aquell any, malgrat que la major part de la població mundial residirà a les ciutats, el 60% de les persones famolenques seguiran vivint en el medi rural.

1.1. Una pagesia pobra i famolenca

Les raons que hi ha rere aquesta pobresa de la pagesia són estructurals; la dificultat de les famílies camperoles per a accedir als recursos és una d'aquestes raons

1.1.1. Terra en poques mans

Malgrat fer-nos creure que la reforma agrària ja no està de moda, la disponibilitat de prou terra i de qualitat és el que separa aquestes famílies de la misèria. La relació amb la terra determina moltes d'aquestes situacions d'injustícia. Un petit nombre de latifundistes posseeix la majoria de les terres cultivables, mentre que una multitud de petitíssims propietaris, arrendataris i colons cultiva la resta de les terres, que sovint són de menys qualitat. L'apropiació indeguda i impune de terres per part de grans propietaris i empreses nacionals i internacionals amb activitats econòmiques ba-

sades en la utilització dels recursos naturals de les terres genera una injustícia intolerable, en violar els drets adquirits de les famílies pageses. La injusta distribució de la terra està en la base de la pobresa dels camperols a la majoria dels països. A Guatemala, per exemple, un 2,56% dels propietaris (amb una mida mitjana de les explotacions de 200 ha) posseeix el 65,1% de la terra. El 88% dels petits agricultors només disposa del 16% de la terra cultivable. A Guatemala el 32% de la població passa gana³.

Així, un element clau per a combatre la pobresa al món passa, per llunyà que sembli, per implementar una veritable reforma agrària. Però en el context actual, els processos de reforma agrària van ser reemplaçats per la implementació del que es coneix com a «reforma agrària assistida pel mercat» promoguda pel Banc Mundial. Una proposta que entén la terra cultivable com una mercaderia més per a qui pugui comprar-la. Aquestes polítiques estan en la base del que avui és un escàndol internacional que ha portat la FAO a convocar el mes passat una conferència internacional per a analitzar el procés d'acaparament de terres per grans companyies a l'Àfrica.

1.1.2. Mercantilització de l'aigua

L'aigua és un altre d'aquests recursos que condicionen les possibilitats de desenvolupament de les famílies camperoles. El camí neoliberal que promou la majoria de governs i d'organismes multilaterals és la privatització de recursos hídrics amb l'excusa d'una gestió millor i obres d'aprovisionament d'aigua en embassaments, pantans, preses, etc. Lògicament, la privatització del recurs

l'allunya de la pagesia a favor de les grans corporacions, les quals, seguint els seus interessos econòmics i gràcies al poc control per part de la societat, acaben donant a aquests aprovisionaments un ús indegut⁴.

A Ghana, el Banc Mundial va establir com a condició creditícia l'any 1995 la liberalització per part de l'Estat dels preus de l'aigua. En un any el preu del m³ es va multiplicar per 15 impedit a molts petits agricultors continuar les seves explotacions hortofrutícoles. A l'Índia, a la regió d'Andhara Pradesh, les grans explotacions es concentren a la capçalera del canal construït a la riba del riu Tungabhadra, mentre que les petites explotacions es concentren a la desembocadura. L'aigua arriba escassa i contaminada als pobres.

1.1.3. La Revolució Verda

Però va ser l'aposta dels governs pel model de la Revolució Verda el que va acabar de condemnar la pagesia de tot el món. La promoció va consistir bàsicament en una injecció tecnològica (fitosanitaris, adobs químics, llavors millorades, maquinària...), una especialització productiva de varietats molt eficients sota determinades condicions tècniques i una localització de les produccions en funció d'una forta especialització agroclimàtica. El que va provocar aquest model va ser que a poc a poc s'eliminassin els seus coneixements ancestrals i que es menystinguessin per «primitius i poc rendibles» els seus mètodes de conreu tradicional. Mitjançant paquets tecnològics (de vegades subvencionats) i resultats immediats (altes produccions, possibilitats competiti-

ves...), aquest model agrari es va obrir camí entre les cultures camperoles, fins a ser avui el majoritari als països industrialitzats i progressar ràpidament als països en desenvolupament. La imposició de model, que en el seu dia es presentava com a asèptic i salvador, ha tingut uns efectes econòmics, socials i ambientals molt greus.

Les estratègies de disminució de la pobresa en el medi rural depenen de polítiques actives que afavoreixin l'agricultura familiar, el desenvolupament rural o la reforma agrària, però, en canvi, els fons destinats a aquestes tres línies s'han anat reduint entre un 12 i un 20%, i la cooperació al desenvolupament –que ha augmentat en termes globals de 4.000 milions a 100.000 milions de dòlars– ha reduït la seva contribució en aquest sector, passant de representar un 15% a només un 4% del total⁵.

1.1.4. Estratègies de resistència

Malgrat les difícils condicions de vida de les famílies pageses a tot el món persisteixen les seves estratègies de resistència. Les llars rurals obtenen els seus aliments de la seva pròpia producció agropecuària o pesquera. De vegades combinen aquestes activitats juntament amb activitats recol·lectores o agroforestals. El seu excedent, en comptes d'acumular-se s'intercanvia per altres béns necessaris en mercats locals o en la pròpia comunitat. Els diners obtinguts del petit marge comercial es gasten en béns i serveis subministrats a entorns propers, en la reparació d'inputs o de maquinària, així com en la compra d'eines, etc. La petita acumulació generada es reinverteix en sectors propers

territorialment. Una millora dels sistemes productius tradicionals genera grans beneficis en termes reals per a tota una comunitat. Les dades tant de la UNCTAD com de la FAO ens segueixen dient que el 70% de l'alimentació mundial procedeix d'aquestes unitats camperoles.

1.2. Unes ciutats mal abastides

Els informes actuals ens diuen que el 40% de la població viu a les ciutats i que l'any 2030 aquesta xifra haurà arribat al 60%. A l'Amèrica Llatina el percentatge puja fins al 75%. Vint ciutats del món tenen una població de més de deu milions d'habitants. A les ciutats la població pobra gasta una mitjana del 30% més de la seva renda en aliments que en el medi rural.

La preocupació per la seguretat alimentària és especialment important a les grans ciutats dels països en desenvolupament, on els índexs de pobresa superen en ocasions el 50%. Assenyalem, per exemple, Ciudad de Guatemala (80%), Chittagong o Bangladesh (78%). El problema és evident, les famílies urbanes pobres gasten entre un 60 i un 80% dels ingressos en alimentació, la qual cosa els fa especialment vulnerables als augments de preus provocats per múltiples raons, que van des dels sabotatges en els transports als monopòlis de la distribució i comercialització. Són l'última baula d'una llarga cadena alimentària i disposen de possibilitats reduïdes a l'hora de decidir què comprar i a qui comprar-ho.

A les ciutats especialment dels països en vies de desenvolupament són

molts els problemes d'abastiment, en part degut a infraestructures de transport deficientes que provoquen que entre un 10 i un 30% dels aliments es facin malbé. També les deficiències en els sistemes de refrigeració i conservació provoquen el malbaratament d'un altre 20% dels aliments que hi arriben, i fan que les malalties derivades de la manca d'higiene augmentin. La planificació dels mercats locals és molt escassa i es desaprofita una gran part dels beneficis que podrien generar per als habitants de les ciutats. Un sistema eficaç de subministrament i de distribució d'aliments garanteix que s'hi accedeixi més bé. Les fases fonamentals que van des de la informació per als agricultors interessats a vendre als mercats locals, fins a la possibilitat d'instal·lació en parades fixes disponibles, amb instal·lacions adequades de càrrega i descàrrega, exigeix una planificació dels ajuntaments i municipalitats que actualment no es produeix.

1.3. Un sistema alimentari global

L'expansió de la Revolució Verda va posar les bases d'un nou sistema alimentari a escala mundial. L'increment de la producció en determinades condicions va desenvolupar les zones d'alta productivitat agrícola. La concentració de les inversions de capital a aquestes zones i unes polítiques agràries centrades a promoure l'increment de la producció van dur, en poc temps, a la deslocalització de la producció agropecuària. Va començar una cursa en la qual grans consorcis van veure favorable traslladar els conreus de Califòrnia a la Baixa Califòrnia mexicana, o del sud d'Espanya

al Magrib. Aleshores va caldre començar a discutir les condicions per a la importació i exportació dels aliments.

1.3.1. El comerç internacional

La realitat del comerç internacional és molt complexa⁶ i, per tant, és difícil fer una anàlisi absolutament exacta de les xifres. Per a fer una valoració correcta cal separar importacions d'exportacions, ja que cada un dels moviments implica una realitat. Cal separar continents, però en alguns casos, com el de la Xina o de Mèxic, cal separar països emblemàtics en el comerç internacional de la resta del continent on s'ubiquen. També cal separar productes bàsics de productes elaborats, però, a més, dintre d'aquests no és el mateix comerciar amb petroli que amb cafè, o no té la mateixa implicació ser un país exportador de roba i de productes tèxtils que ser un país que exporta microxips informàtics.

El volum del comerç mundial comptabilitzant-hi tant importacions com exportacions està valorat aproximadament en 6,19 bilions de dòlars nord-americans, dels quals Àfrica només participa amb 145.000 milions (un 2,3%) i l'Amèrica Llatina amb 359.000 milions (un 5,8%). Vint-i-dos països del món concentren el 75% del comerç mundial. Aquests països per ordre segons el seu percentatge de participació són: els EUA (16%), Alemanya (8,2%), Japó (7%), el Regne Unit (5%), França (5%), Canadà, la Xina, Itàlia i Hong Kong (4%), i després Holanda, Bèlgica, Corea, Mèxic, Taiwan, Singapur, Espanya, Malàisia, Suècia, Rússia, Suïssa, Austràlia i Àustria, amb aproximadament el 2% cada un. És interessant destacar que

són els mateixos països menys el Brasil i l'Argentina els que importen i exporten. El 45% del volum del comerç internacional són fluxos comercials entre empreses filials de grups multinacionals. És a dir, comerç de productes primaris i d'acoblament entre les mateixes empreses multinacionals. Això vol dir que un 45% del comerç internacional no té com a destí final el consum directe, sinó la cadena d'elaboració dins de la mateixa empresa. Del total de les exportacions dels països en desenvolupament, el 70% del volum són productes manufacturats de baixa qualificació, poc tecnificats, o productes d'acoblament (cuir, calçat, roba, joguines, productes de neteja), el 10% són productes agrícoles i el 20% del volum són matèries primeres no renovables (petroli, gas, minerals, fusta...). En certa manera, el comerç internacional ha consolidat la divisió internacional del treball i la producció.

1.3.2. El comerç agrari internacional

El comerç agrari internacional representa, segons dades del Comitè de Productes Bàsics de la FAO, només el 9% de la producció i comercialització mundial de productes agraris, ramaders i pesquers a tot el món. És un mercat la composició del qual és formada: un 20% per productes excedentaris (de la Unió Europea, del G21 i dels EUA); un terç, per productes anomenats internacionals (café, cacau, cotó, sucre...), i un altre 40% per productes agroalimentaris transformats. Si agafem la llista dels productes agrícoles més dinàmics⁷ en el mercat mundial, veiem com després de la seda, que ocupa el primer lloc i el

mercat de la qual correspon sobretot a la Xina i l'Índia amb un 89%, en segon lloc hi ha les begudes no alcohòliques, els principals països exportadors de les quals, amb els seus percentatges de quota de mercat, són França (19%) Canadà (7%) els EUA (7%) i Bèlgica (7%). Obtindrem un resultat similar si analitzem el tercer lloc, que es refereix a «preparats de cereals», el quart lloc a «preparats alimentaris per a la producció», el cinquè lloc, que són els «preparats de sucres per a ús industrial»... i així fins a arribar al número 20 de la llista de productes agraris més dinàmics, que són el formatge i el quall, en què França representa el 19% del mercat mundial, Alemanya el 15%, Holanda el 13% i Espanya el 12%.

1.3.4. El paper de l'OMC

Des de fa diverses dècades hem tingut successius intents de la comunitat internacional per crear una organització que sigui la responsable d'organitzar aquest comerç mundial. L'OMC es va crear com a conseqüència d'un llarg i complex procés de negociacions conegut com a «Ronda d'Uruguai» i que va culminar, el gener de 1995, en el marc del Protocol de Marràqueix. En aquesta Ronda d'Uruguai es va negociar també l'Acord sobre Agricultura (AsA). Aquest acord va passar a formar part des del principi del corpus jurídic de l'OMC. Des d'aquest mateix moment es va manifestar la necessitat, des dels països desenvolupats, d'iniciar una nova ronda de negociacions, que es va organitzar el 1999 a Seattle. Han estat nou cimeres en total i els esforços permanents s'han concentrat a avançar en el

programa liberalitzador, si bé cimera re-re cimera el descrèdit polític i social de l'organització i la crítica a les seves receptes econòmiques procedents de múltiples sectors han posat les coses veritablement difícils. La funció principal de l'OMC és la liberalització del mercat. En el cas de l'agricultura, es considera que els aliments són un bé de mercat més i l'objectiu de l'AsA no és altre que eliminar les barreres comercials entre països, siguin del tipus que siguin, i construir un mercat mundial únic d'aliments, lliure de tota regulació nacional o regional.

No es pot entendre el comerç mundial d'aliments sense el paper que tenen les grans empreses nacionals i transnacionals. Trencar la lògica d'un sector productiu acostumat a produir per a consumir en entorns locals du implícita una reordenació de l'estructura empresarial consistent en una concentració i deslocalització gradual de les empreses agroalimentàries. Aquest procés de creixement, concentració i control de les multinacionals de l'alimentació de tota cadena des de la producció fins a la distribució ha sigut imparabile, sobretot en els darrers vint anys.

2. LES CORPORACIONS MULTINACIONALS DE L'ALIMENTACIÓ⁸

La història política de la pagesia ens mostra l'opressió i vulneració de drets a la qual ha estat sotmesa com a classe social des de sempre. Milions d'esclaus africans van ser conduïts des de les seves terres a l'Amèrica Llatina per a emprar-los com a mà d'obra en conreus com el sucre, el cafè o el cacau. Milions de camperols han sigut desplaçats de les seves terres pels interessos d'uns pocs negociants que han substituït els conreus d'alimentació bàsica i suport d'aquestes famílies, per conreus per a l'exportació i el lucre.

Milions de pagesos han estat reconver-
tits en mà d'obra assalariada de les grans
agroindústries, o simplement s'han vist
obligats a emigrar, repetint la història.
Molts nens en el medi rural de tot el món
estan obligats a treballar en finques agrí-
coles de senyors feudals. I des de sem-
pre, juntament amb aquest panorama,
empreses agràries –com les famoses ba-
naneres, que van donar el despectiu nom
a segons quines repúbliques– tenen un
destacat paper en la pauperització de la
pagesia.

2.1. Un poder creixent

A principis dels noranta, i gràcies al pa-
trocini i expansió de la Revolució Ver-
da, les empreses agràries (de llavors, de
fertilitzants, de pesticides, de maqui-
nària, etc.) amb una presència certament
significativa en el sector ja eren consi-
derades una amenaça latent per la seva
capacitat d'influència en les negocia-
cions polítiques impulsant amb força el
model industrial d'agricultura que des-
truïa la biodiversitat agrícola, mentre

deia promoure la producció i l'abundància d'aliments.

Sota la globalització econòmica i les polítiques neoliberals característiques d'aquests vint anys, el poder corporatiu en el sistema alimentari ha crescut tant, acapara tantes relacions i segments de la cadena alimentària, que avui podem dir sense por d'equivocar-nos que són les corporacions les que fixen les regles globals, mentre que els governs i la investigació pública segueixen les seves directrius. Les corporacions utilitzen tot el seu poder per a expandir els monocultius; intenten posar fi als sistemes tradicionals de possessió, usos i intercanvi de llavors; busquen el control de la ge-

nètica animal; integren els models de producció en tots els segments, i fins i tot les corporacions situades al final de la cadena agroalimentària han aconseguit capturar quotes molt altes en la distribució d'aliments en perjudici dels mercats locals.

En totes les baules de la producció alimentària s'ha produït aquest fet. L'any 2007 les dades disponibles mostren ja una imatge extremament perillosa⁹. Les cinc grans transnacionals alimentàries generen el 75% del comerç mundial de cereals. Cargill controla el 42% i el 33% de les exportacions als EUA de blat de moro i soia, respectivament.

PRODUCTE	CONTROL DEL MERCAT	COMPANYIES
Blat, blat de moro i soia	6 companyies controlen el 85%	Cargill, Continental, Louis Dreyfus, Bunge et Born, Toepfer
Cafè	6 companyies representen el 85%	Rothos, Cargill, Aron, Volkart, Socomex, ED&F Man
Sucre	4 companyies representen el 60%	ED&F Man, Sucden, Phibro, Tate and Lyle
<i>Bananos</i>	3 companyies representen el 80%	United Brand, Castle&Cooock, Del Monte
Cacau	3 companyies representen el 80%	Gill et duffus, Berisford, Sucden
Te	3 companyies representen el 85%	Unilever, Lyons-tetley, Ass. British food

2.2. Properes als llocs de poder polític

Aquest paper hegemònic de les multinacionals de l'alimentació ha trobat un paraigua institucional i normatiu favorable en la mateixa OMC, malgrat que aquest procés hauria estat molt més difícil si no s'hagués produït des del seu inici una confluència d'interessos i ac-

tors entre els governs dels països negociadors i les multinacionals.

Des de la mateixa negociació dels acords fins a la composició dels grups de treball i comissions, tenim centenars de casos que mostren aquesta complicitat d'interessos, la qual cosa es coneix en l'argot com a «portes giratòries». Un dels casos és el de M. Daniel Amstutz.

L'any 1993 era un alt càrrec de Cargill, i va abandonar el lloc per a ser nomenat representant dels Estats Units per al Comerç en el moment final del GATT i de creació de l'OMC. Passat un temps es va reincorporar a Cargill. Arthur Dunkel, coordinador general del GATT entre 1980-1993, va passar al consell d'administració de Nestlé. El seu successor, Peter Sutherland, va acabar a BP. Michael Kantor, també va realitzar un viatge d'anada i tornada entre Monsanto i la Secretaria d'Estat del Comerç nord-americana. L'antic comissari europeu de comerç, Lord Brittan of Spennithorne, va deixar les seves funcions públiques l'any 1999 i va passar al consell d'administració d'Unilever¹⁰. Un altre cas destacable ha estat el de Kraft, la senyora de les xocolates Milka, les galetes Oreo i els formatges Philadelphia i El Caserío, entre moltes altres marques. Durant la primera meitat de l'any «crític» 2009, Kraft havia generat uns guanys de 1.487 milions de dòlars, la qual cosa suposa un augment del 10,6% respecte el 2008. Entre aquests propietaris destaca el major accionista, el senyor Warren Buffet, un dels tres homes més rics del món i assessor «per a negocis i finances» de Mr. Obama, al qual Kraft va donar suport econòmic a les eleccions presidencials.

La desregulació de mercats juntament amb les indicacions (i pressions) del Fons Monetari Internacional, del Banc Mundial i de l'Organització Mundial de Comerç, ha conduït molts països a dissenyar polítiques agràries enfocades a l'agroexportació, a la venda de les seves matèries primeres, com a fôr-

mula de desenvolupament del país. I com s'ha pogut constatar, en definitiva, els ha dut a una pèrdua de la seva sobirania alimentària, amb la consegüent vulnerabilitat alimentària de la població. Hi ha una regla que es compleix a la perfecció: a més agroexportació, més participació dels agronegocis i menys oportunitats per al sector de la pagesia.

2.3. Enfilades al carro de la Revolució Verda

L'agricultura industrialitzada (la Revolució Verda) funciona com un paquet únic on tot encaixa i res no es pot escapar. S'utilitza una varietat molt específica de llavors, amb els seus agrotòxics associats, amb unes pautes de reg i fertilització molt estrictes en grans plantacions on gairebé no hi ha mans camperoles. Sota aquestes formes només encaixa la participació de grans corporacions, sovint en diverses baules, la qual cosa n'ha afavorit l'expansió.

El cas més dramàtic i il·lustratiu és el creixement explosiu de les vendes de llavors de soia transgènica de Monsanto, que, des de 1996, va acompanyar l'expansió massiva de les plantacions de soia d'exportació a l'Argentina, el Brasil i altres països del con Sud. Però també tenim altres exemples, com els programes per part de la Xina per a introduir llavors d'arròs híbrid per a potenciar-ne el conreu a tercers països de l'àrea per a després exportar-los novament cap a la mateixa Xina.

Si volem observar l'evolució del poder de les corporacions aquests darrers

vint anys, podem fer un paral·lelisme amb l'expansió de les «plantacions», és a dir, de monocultius industrials. Mentre que el 1995 el cultiu de la soia ocupava 61 milions d'hectàrees, l'any 2007 van augmentar a 92 milions. En el cas de la palma africana l'extensió va passar de 5,5 milions d'hectàrees a 13,2 milions. La canya de sucre va passar d'ocupar 18,5 milions d'hectàrees de la terra a 22,7 milions, i els arbres de creixement ràpid—destinats sobretot a la fabricació de pasta de paper— van passar de 137 milions a 185 milions. La conclusió és clara: aquest tipus de conreus associats a les grans corporacions (que, per cert, cap dels quatre es dedica a l'alimentació humana) ha augmentat fins a ocupar un 20% del total d'àrees cultivades del planeta.

És obvi que són totes aquestes circumstàncies (i no les catàstrofes naturals, com sovint se'ns vol fer creure) la causa principal de les grans dificultats que té la petita pagesia per a mantenir-se a les seves terres.

2.4. I ara disfressades de solidaritat

Avui dia hi ha una sèrie de programes per a seguir aprofundint en la Revolució Verda, ara a l'Àfrica. Encapçalats per un grup de grans corporacions i fundacions com Gates o Rockefeller, es propaguen una sèrie de projectes que afavoriran la instal·lació d'aquestes empreses a l'Àfrica, on podran ampliar els seus negocis i el seu mercat, desplaçant els sistemes públics nacionals.

Segons explica GRAIN, «l'esquema típic que segueixen és facilitar l'execu-

ció de projectes d'instal·lació de petites companyies de llavors, que estableixen canals de comercialització i munten xarxes de productors de llavors. Més tard o més d'hora la majoria d'aquestes petites empreses de llavors serà comprada (o aixafada) per les grans transnacionals». La presència d'aquestes empreses i d'aquest model agrícola a l'Àfrica va acompanyada de molta informació i propaganda en la línia de «progrés i lluita contra la fam». També disposen dels mecanismes necessaris per a comptar amb el suport de les administracions locals, que afavoriran canvis en les regulacions de llavors, en les lleis de propietat intel·lectual i en la legislació de bioseguretat, segons convingui als seus interessos.

Allò que l'experiència demostra és que aquest procés erosiona principalment els sistemes de llavors de la petita pagesia, augmenta la seva dependència i també els seus costos de producció. No necessàriament generaran més beneficis econòmics, però sí que de segur hauran cedit suficiència alimentària. La participació de fundacions solidàries com Gates¹¹ no deixa de ser preocupant i distorsionadora. Només durant el mes de setembre del 2010, Gates ha donat 8 milions de dòlars per a afavorir l'entrada de Cargill i la seva soia a l'Àfrica, i ha invertit 23,1 milions de dòlars a Monsanto. El més curiós és que la posada de llarg d'aquest pla va ser durant la Conferència d'Alt Nivell celebrada a Madrid l'any 2008, quan tot just esclatava la crisi internacional i quan la crisi alimentària havia disparat el nombre de persones famolenques fins a la xifra de mil milions.

Un altre exemple de solidaritat disfressada també té com a protagonista Monsanto. L'empresa nord-americana va donar llavors transgèniques a Haití. El ministre d'Agricultura va desmentir que les llavors donades per Monsanto fossin transgèniques i les va definir com a llavors híbrides adaptades a les condicions tropicals d'Haití. La donació formava part d'una campanya del Ministeri d'Agricultura per a reactivar el sector agrícola després del terratrèmol del 12 de gener. Per aquest motiu, i segons informà el mateix ministre, més de 65 mil hectàrees de terra estan sent beneficiades amb tractors que preparen el sòl, fertilitzants, pesticides i formació per als agricultors. El que no han dit ni la Monsanto ni el Ministeri d'Agricultura haitià és que aquestes llavors hí-

brides de blat de moro només podran complir les seves promeses de productivitat i adaptació al clima tropical haitià si són tractades amb herbicides, fertilitzants i productes químics específics, que no per casualitat són produïts per la mateixa Monsanto. Això significa que els agricultors haitians que rebin les llavors híbrides només aconseguiran fer-les productives si adquireixen els herbicides i fertilitzants de la Monsanto.

A més, les famílies camperoles no podran reaprofitar les llavors que brotin d'aquest blat de moro, ja que una de les característiques de les llavors híbrides és que només la seva primera generació és adequada per a la sembra. Si volguessin continuar produint en la propera sembra, els camperols haurien de comprar noves llavors de la Monsanto¹².

3. ELS ESCENARIS DE LES AGROCORPORACIONS

Les corporacions alimentàries han après que la catàstrofe humanitària forma part del seu negoci i que representa una oportunitat per a l'expansió dels seus mercats; de fet, aquest ensenyament no és nou, es remunta a la Segona Guerra Mundial, quan la indústria dels fitosanitaris i els agrotòxics es va aliar amb la indústria armamentística per fer de la desgràcia la seva felicitat.

3.1. Una història incompleta i enverinada

Una part de la història no s'explica en els llibres d'escola. Les biblioteques se'n van oblidar i només omple les pàgines dels registres de defuncions. Les corporacions que en són responsables –fàbriques d'agrotòxics– estan còmodes en la distracció. Les seves pocions per al conreu d'aliments són irrespirables i... sense respirar no es viu.

3.1.1. Guerra Civil als EUA

La subministradora més important de pólvora a l'exèrcit de la Unió va ser

DuPont. Aquesta empresa, coinventora dels CFC (substàncies perjudicials per a la capa d'ozó), continua avui en negocis químics: és propietària de Pioneer, una de les impulsores de llavors transgèniques resistents a agroquímics, especialment el glifosat.

3.1.2. Segona Guerra Mundial

El gas Zyklon B que s'utilitzava a les cambres d'extermini nazi era un insecticida fabricat per IG Farben. Ho van saber milions d'éssers humans. L'herència d'IG Farben es va repartir entre Bayer, BASF i Hoechst. Tot, excepte les

responsabilitats penals (1945). Mentre la bomba atòmica mutilava Hiroshima, un vaixell nord-americà també viatjava cap al Japó. A les seves bodegues transportava agrotòxics. La guerra per a estrenar-los va haver d'esperar. L'«agent taronja» va destruir milions d'hectàrees de boscos i conreus a la guerra del Vietnam (1956). Només els soldats nord-americans afectats pels efectes cancerígens del verí de Dow Chemical o Monsanto van rebre indemnització.

3.1.3. Anys setanta i vuitanta

L'any 1979, els Estats Units van prohibir l'ús de l'agrotòxic Nemagon. Dow Chemical, la seva productora, coneixia els seus efectes sobre la salut de les persones que l'utilitzessin, però van allargar la venda a les plantacions d'Amèrica Central. Només a Nicaragua han mort més de 1.400 treballadors i treballadores exposats al verí.

En el 1984, la fàbrica de pesticides d'Union Carbide a Bhopal, l'Índia, va escopir verí i més de deu mil persones van morir en pocs dies. Unes altres 15.000 persones han mort durant els anys següents i més de cent mil segueixen amb problemes de salut. Dow Chemical, que va comprar la Union Carbide, tenia après el negoci: la transacció no inclou responsabilitat sobre el succeït.

3.1.4. Segle XXI

En el 2010, es tanca el cercle. Una revista científica publica un estudi que demostra que malformacions observades en humans són compatibles amb l'exposició al glifosat durant l'embaràs.

Però segueix en expansió la soia transgènica devota del glifosat de companyies com Monsanto, DuPont o Bayer. Els bancs de la justícia [des]esperen.

Des d'aleshores fins ara aquesta estratègia s'ha perfeccionat i ha passat a formar part en la majoria dels casos dels plans de suport de la comunitat internacional als països que pateixen la guerra. El cas d'Iraq va ser paradigmàtic en aquest procés. Empreses com Hero, Ebro o Grupo SOS han d'agrair al Sr. Aznar que sortís a la famosa foto de les Açores, ja que això ens va permetre participar en el Comitè que va gestionar la reconstrucció i així aconseguir per a aquestes empreses importants contractes d'abastiment i inversió durant la fase d'emergència post-bèl·lica.

3.2. El poder sobre el control de les llavors

La producció alimentària comença per les llavors. Les llavors són reservoris de vida a l'espera d'atencions per a renovar les nostres fonts d'aliments. Però també són, des del punt de vista de les corporacions, el pilar a controlar per a assegurar la seva hegemonia en el control del sistema alimentari. Corporacions com Monsanto o Cargill han crescut a l'ombra de la globalització, i d'alguna forma s'han convertit en les dianes emblemàtiques dels moviments socials que hi lluiten en contra. Com hem vist, la desregulació i l'eliminació de molts mecanismes de control, la liberalització dels mercats agrícoles i el favoritisme vers tot el que sigui privatització de serveis i funcions de l'Estat, han sigut el brou de cultiu apropiat

perquè algunes empreses, com les mencionades, hagin adquirit en les últimes dècades unes dimensions espectaculars engolint, en aquest trànsit, milers de petites empreses.

Avui, segons les informacions de GRAIN, «tot just deu corporacions controlen prop de la meitat del mercat global de llavors comercials». I cal destacar que entre aquestes predominen les corporacions, en el seu origen lligades a la indústria militar i productores d'agrotòxics. Empreses dedicades a la comercialització de pesticides i herbicides han vist com les seves vendes podien créixer partint de l'expansió de llavors híbrides i transgèniques preparades per a resistir agrotòxics específics.

Una altra de les característiques del control corporatiu sobre les llavors és el seu lògic interès per les més comercials. Monsanto, Bayer i companyia projecten els seus tentacles majoritàriament sobre les llavors de soia, colza i blat de moro. Per a cadascun d'aquests conreus les companyies ja compten amb varietats comercials genèticament modificades. La seva presència se centra, lògicament, en els països amb un mercat més gran de llavors, i en aquells on és permesa la comercialització de varietats transgèniques. Als Estats Units, per exemple, només la companyia Monsanto controla més del 90% del mercat de llavors de soia.

Juntament amb la disponibilitat de llavors transgèniques dels cultius més comercials, l'altre element estratègic d'aquestes empreses ha estat l'associació, absorció o compra d'altres empreses de llavors. Aquests vint anys d'expansió de les transnacionals pro-

ductores de llavors han coincidit en el temps amb la supressió o reducció dels serveis públics dels Estats dedicats a la preservació, tractament i millora de llavors. També la investigació desenvolupada en l'àmbit públic en molts centres i universitats ha anat disminuint progressivament. Les grans corporacions han aprofitat molts buits per a anar engrandint el seu negoci i la seva influència.

De fet, denuncia GRAIN, «ara el sistema del Grup Consultiu d'Investigació Agrícola (CGIAR) està fiscalitzat per les transnacionals, emprèn un nombre creixent de projectes d'investigació i desenvolupament en favor dels conreus modificats genèticament i compta amb programes d'associació als seus centres experimentals que venen el seu material de reproducció al millor postor. Les institucions nacionals d'investigació i les universitats sembla que segueixen el mateix camí comportant-se més com a companyies privades que com a institucions amb mandat públic».

3.3. El control de la ramaderia

Hem vist com les multinacionals han aconseguit el control de l'agricultura a partir d'acaparar les vendes de les entrades pròpies, bàsicament llavors, fertilitzants i agrotòxics. També sabem com és cada vegada més freqüent que les corporacions assumeixin una integració vertical, és a dir, que incorporen en els seus processos grans segments de la cadena alimentària o tota ella: el disseny i l'experimentació per a produir llavors, la producció d'agroquímics, la sembra, el cultiu, la collita, el transport,

la transformació, l'empaquetat, la refinació i la producció de mercaderies alimentàries processades, fins a arribar a la distribució i venda al detall de productes molt diferents del conreu original. Doncs en el sector agropecuari, en la ramaderia, aquesta fórmula és també molt present i és clau per a entendre el control real que hi ha en el sector. Alguns exemples:

Més del 50% de la producció porcina a escala mundial i el 66% de les aus de corral i de la producció d'ous té lloc en granges industrials, que per regla general són propietat de les enormes corporacions de la carn o tenen contractes que les vincula directament amb elles.

En sanitat animal, deu companyies controlen el 62% del mercat mundial de la sanitat animal (vacunes, antibiòtics i additius alimentaris, principalment), les tres primeres (Pfizer, Merial i Intervet) el 30%. Una única corporació, ISA (Institut de Sélection Animale), amb les seves adquisicions, afiliacions i empreses filials, subministra més del 65% del mercat de la genètica de l'ou marró del món, el 35% del mercat d'ou blanc i el 15% del mercat de pollastre.

En el sector dels pinsos compostos per a alimentació del bestiar, quatre empreses controlen el 34% de la producció de tots els pinsos animals als Estats Units. A Espanya una sola empresa controla el 25% de la producció de pinsos i les deu primeres arriben al 60%.

Una de les raons d'aquesta integració vertical, en el cas de la ramaderia, és que els minoristes globals (les grans superfícies) exigeixen l'adhesió estricta a certs estàndards que ells dicten. Però, finalment, el que aconsegueix la integra-

ció és el control total de les grans corporacions dels seus proveïdors gràcies als contractes que els tenen lligats. Derivar la producció a tercers, cap avall de la cadena, també permet a aquestes companyies lucrar-se sense necessitat de preocupar-se de lleis laborals i de bregar amb sindicats: disposen de mà d'obra, sense que siguin directament empleats seus.

3.4. El control de la producció

Una de les claus del procés d'exclusió que viu la pagesia és la seva proletarització. La pèrdua de la seva autonomia, que ha estat una de les notes característiques durant decennis, s'ha produït precisament en proporció inversa al control de les agroindústries sobre el sector. Aquest procés de proletarització és molt subtil i comença a les primeres baules de la producció, quan el pagès no controla ni les varietats que produeix, ni la quantitat que produeix, ni el preu de les seves produccions. Les agroindústries han desenvolupat una estratègia d'integració. Ofereixen les llavors i el paquet tecnològic als pagesos d'una zona, faciliten els crèdits per a produir, ofereixen el suport tècnic i en garanteixen la compra. Les agroindústries assumeixen una posició predominant al mercat d'un determinat producte controlant tots els productors.

En molts països aquest tipus d'empreses són nacionals i estan lligades a importants famílies hisendades o industrials, però alhora mantenen relacions amb altres corporacions de l'alimentació que faciliten la importació o exportació i en altres ocasions formen part de l'en-

tramats de grups multinacionals, com és el cas d'Ebro Azúcares, que controla el 97% del mercat del sucre¹³ a Espanya, però a més influeix en l'estructuració del sector productiu a través de la propietat de les sucres i establint els preus de compra. Ebro, per la seva banda, va ser adquirida per British Sugar, que controla el 98% del mercat del sucre al Regne Unit. La relació d'aquestes empreses de l'alimentació amb el sector productiu s'estableix a través de contractes de producció o subministrament que contenen clàusules lleonines per als pagesos i les pageses, que acaben asfixiant la part més dèbil. Aquest mateix exemple serveix si analitzem la realitat de la producció als països del Sud.

3.5. El control de la distribució

La distribució d'aliments ha patit una forta reestructuració que té efectes sobre tota la cadena agroalimentària. La distribució actual es basa en la cooperació capitalista amb tots els seus proveïdors, que bàsicament és la producció intensiva. La distribució moderna es caracteritza per la generalització de l'autoservei, la irrupció de la tecnologia de la informació, la logística avançada, la psicologia social i una forta concentració oligopòlica. L'increment de la quota de mercat per part de la gran distribució s'ha produït a una velocitat de vertigen i ha passat de representar fa una dècada el 20% a actualment el 80%. Mentrestant, a Espanya, onze comerços minoristes tanquen cada dia. Cinc empreses controlen el 55% de les vendes d'aliments a Espanya, i si hi sumem les dades de les dues principals centrals de

compres, el percentatge s'eleva al 75. Només Carrefour concentra el 23% de totes les compres d'aliments que es fan, seguit de Mercadona, que representa el 16%. La mateixa distribució moderna participa en les fases de producció i transformació d'aliments. Per aconseguir sempre preus baixos es basa justament en la cooperació amb els seus proveïdors, els anomenats interproveïdors, que serveixen en exclusiva. Molt sovint les mateixes cadenes són les propietàries d'aquestes empreses interproveïdores que han aconseguit el control de l'oferta d'un determinat producte en una zona i de vegades són les que elaboren les marques blanques que ocupen la tercera part de les vendes. Aquestes interproveïdores són les que marquen els marges comercials amb els agricultors d'una zona.

Per exemple, la carn de Mercadona l'elabora l'empresa Martínez Oriente, de la qual és principal accionista Mercadona. Aquesta empresa, que opera a Àvila, disposa d'escorxadors, sales d'especejament i fàbriques d'embotits, i concentra el 76% de l'oferta de carn de boví de la zona imposant els preus més convenients. L'empresa Dafsa ha estat creada recentment gràcies a l'ajut de Mercadona per a subministrar al supermercat els sucres i gaspatxos. Aquest model de distribució s'ha començat a estendre també a la resta de continents: si a Amèrica Llatina fa una dècada el 90% de la comercialització dels aliments es feia per vies minoristes, a poc a poc a les zones residencials i de classe mitjana de les grans urbs es va començar a estendre el model amb un desenvolupament integrat molt més salvatge¹⁴.

3.5.1. Considerant...

Considerant que en el conjunt de la UE la venda a la menuda està cada vegada més dominada per un nombre reduït de cadenes de supermercats; considerant que aquests minoristes s'estan convertint en controladors de l'accés real d'agricultors i altres proveïdors als consumidors de la UE; considerant que hi ha elements de judici en el conjunt de la UE que indiquen que les grans cadenes de supermercats abusen del seu poder de compra per pressionar a la baixa els preus pagats als proveïdors (establerts tant a la UE com a l'estranger) fins a uns nivells insostenibles i imposar-los condicions injustes; considerant que aquestes pressions sobre els proveïdors tenen efectes negatius per a la qualitat dels llocs de treball i la protecció del medi ambient; considerant que els consumidors s'enfronten a una possible pèrdua de diversitat de productes, de patrimoni cultural i de botigues de minoristes; considerant que alguns Estats de la UE han introduït disposicions nacionals amb l'objectiu de limitar aquest abús, però considerant que els grans supermercats operen cada vegada més a través de les fronteres nacionals, la qual cosa fa convenient una legislació de la UE harmonitzada.

Considerant totes aquestes qüestions detectades i fetes públiques per un grup d'organitzacions ecologistes, camperoles, de consumidors i de cooperació internacional, el Parlament Europeu ha dictaminat, en primer lloc, instar la Direcció General de Competència a investigar els impactes que la concentració del sector dels supermercats té sobre les petites empreses, els proveïdors,

els treballadors i els consumidors, i, en segon lloc, sol·licitar a la Comissió Europea que proposi mesures adequades, incloent-hi les de caràcter regulador, per a protegir els consumidors, els treballadors i els productors dels abusos constatats en aquesta investigació.

Considerant que és una bona notícia el resultat aconseguit, considerant que es demostra que el treball en xarxa és factible, considerant tots els considerants, considero que la societat civil hem d'estar atents al correcte seguiment de la resolució del Parlament. Per a no ser desconsiderats en un futur.

3.6. Els autèntics amos de les corporacions

En els darrers anys una sèrie de factors, com la crisi financera al sector hipotecari o la desconfiança en els mercats, han dut a nous escenaris. Per una banda tenim un augment de les inversions pures de capital en els mercats de futurs dels cereals. Molts fons d'inversió, col·locats en fons hipotecaris, cotitzen ara a la borsa sobre la base de les properes collites de cereals i són els responsables de la volatilitat de preus dels aliments, més enllà de problemes d'abundància o escassetat de grans.

La crisi alimentària del 2007-2008 va afavorir que molts inversionistes financers (a la recerca de guanys de llarg termini) i certs governs que van repensar la seva relació amb el sistema alimentari corporatiu a escala global (i que cercaven garantir la seguretat alimentària) es llancesin a la compra de terres fèrtils per tot el planeta. Aquest fenomen, conegut com a «acaparament de

terres», cal seguir-lo amb atenció per les greus conseqüències que pot proporcionar en la pagesia.

En aquest mateix sentit molts fons financers s'estan dirigint a donar suport a empreses de llavors, de fertilitzants, d'agrotòxics o de maquinària agrícola. La maquinària de les corporacions agropecuàries s'ha tornat inseparable del sector financer global. Aquests darrers vint anys de globalització han estat, sobretot, anys de concentració de riquesa i poder en mans de Wall Street i altres centres financers. L'accés a grans capitals impulsa l'expansió de les agroempreses, ja que brinda a les companyies els recursos financers per a apoderar-se de firmes més petites o per a instal·lar noves operacions, i alhora les amarra amb més fermesa que mai als elevats guanys ràpids, aconseguits a costa dels treballadors, els consumidors i l'ambient.

Per altra banda, també podem observar una nova categoria. Els inversionistes especialitzats en agricultura estretint llaços amb les agroindústries. Podríem anomenar-los «els agricultors empresarials». Es tracta d'empreses, de vegades de capital familiar, altres vegades una barreja d'inversionistes i accionistes, dedicades a operacions agràries a gran escala, en general a diferents parts del país, i a vegades a més d'un país. A l'Argentina, on l'aparició d'aquestes empreses és especialment destacada, només 30 d'aquestes empreses controlen més de 2,4 milions d'hectàrees de terres agrícoles. A Ucraïna, 25 empreses con-

trolen al voltant de tres milions d'hectàrees de terres agrícoles, un deu per cent del total de terres agrícoles del país.

Finalment, la recent aparició de combustibles a partir de matèries primeres com la soia, la canya de sucre, la palma africana, etc.—els mal anomenats biocombustibles— va introduir altres actors al món de l'agricultura. Ara hi ha legislacions que garanteixen un mercat a l'etanol i el biodièsel en les economies industrials o en les (així anomenades) emergents, per la qual cosa els inversionistes financers i les corporacions del sector energètic estan invertint per a emprendre operacions agrícoles dedicades a produir entrades per a combustibles agroindustrials. L'efecte global d'aquests desenvolupaments és l'expansió massiva dels monocultius. Només la soia és responsable de més d'una quarta part de l'increment del monocultiu a l'àrea agrícola global entre 1990 i 2007.

En definitiva, la suma de capital especulatiu que mou mercaderies agrícoles, que controla les agroempreses o que s'apodera de terres s'ha disparat, i, combinat amb el control corporatiu a tots els nivells de la cadena alimentària, significa que avui dia els preus tenen ben poc a veure amb l'oferta i la demanda, i que la distribució del menjar ja s'ha desconnectat totalment de la necessitat. Avui, el sistema corporatiu alimentari global està organitzat al voltant d'un únic principi: els guanys dels amos de les corporacions i dels seus inversionistes.

4. L'ALTERNATIVA DE LA SOBERANIA ALIMENTÀRIA

Tot i el que hem dit fins ara, la major part de les llavors encara no se sembra en nom dels objectius empresarials. La majoria dels camperols i camperoles no formen part d'aquest sistema corporatiu. La major part de la gent no s'alimenta d'aquest sistema. Per tot el món es mantenen els fonaments de sistemes alimentaris totalment diferents, pertot arreu emergeixen i prenen força moviments que busquen revitalitzar els vastos sistemes alimentaris tradicionals i sortir de l'«ordre alimentari» de les corporacions.

Si el capital competeix per apoderar-se de l'agricultura, només és perquè una gran part d'aquesta segueix funcionant fora de les cadenes corporatives de producció; només és perquè es manté a mans d'homes i dones, pagesos, pescadors, recol·lectors, caçadors i pastors, dins dels pobles indis, les cultures locals i els circuits mercantils locals.

4.1. Un moviment en marxa

L'augment de la violència estructural en el camp no solament no ha pogut frenar el procés d'estructuració creixent del

moviment camperol, indígena i sense terra a escala internacional, sinó que més aviat l'ha enfortit. Les organitzacions camperoles i indígenes populars de tot el món, sent molt conscients de la seva realitat i de les causes que l'originen, han sigut capaces d'articular una aliança global basada en el dret a viure en el medi rural, el dret a produir aliments i a la defensa d'un model de vida digna al camp. L'any 1992 diversos líders camperols d'Amèrica Central, Amèrica del Nord i Europa es van reunir a Managua en el marc del *Congreso de la Unión Nacional de Agricultores y*

Ganaderos (UNAG) davant la urgència d'una acció política global, des de les masses d'empobrits i empobrides que patien les conseqüències d'un model destructor de la seva forma de vida i dels seus drets. Pel maig de 1993 es va dur a terme la Primera Conferència de *La Vía Campesina* a Mons (Bèlgica), on es constitueix com a Organització Mundial i es defineixen els primers alineaments estratègics de treball, així com les seves estructures. Han estat molts anys de creació i lluita: el setembre de 2008 es va celebrar la V Conferència Mundial de *La Vía Campesina*, amb la participació de més de sis-cents delegats de 140 organitzacions membre i d'altres 100 organitzacions invitades que han iniciat el procés d'apropament i incorporació. En aquest moment *La Vía Campesina* reuneix 180 milions de camperols i camperoles afiliats a les organitzacions membres.

La Vía Campesina va llançar l'any 1996 el crit de la lluita per la Sobirania Alimentària. La defensa d'aquest objectiu com a dret polític dels pobles camperols està sent dura, no tan sols davant dels governs, corporacions i institucions multilaterals, sinó a vegades enfront de grans organitzacions socials i organitzacions no governamentals de desenvolupament que practiquen un model de cogestió de les polítiques de desenvolupament insuficient per a modificar les estructures generadores de pobresa.

La sobirania alimentària és el dret de cada poble a definir les seves pròpies polítiques agropecuàries i en matèria d'alimentació, a protegir i reglamentar la producció agropecuària nacional i el mercat domèstic, a fi d'aconseguir fites

de desenvolupament sostenible, a decidir en quina mesura volen ser autodependents, a impedir que els seus mercats es vegin inundats per productes excedentaris d'altres països que els aboquen al mercat internacional mitjançant la pràctica del *dumping* i a donar preferència a les comunitats locals pescadors respecte al control de l'ús i els drets sobre els recursos aquàtics.

La lluita per la sobirania alimentària implica un canvi radical en les polítiques agràries i alimentàries dels governs invertint les prioritats. Entre les seves lluites destaca una clara oposició a les grans corporacions, a qui assenyalen com les principals vulneradores dels drets camperols a l'accés als recursos naturals, al control propi dels mercats locals i a la conquesta de preus suficients i remuneradors.

4.2. Què reclama la sobirania alimentària?

4.2.1. Fer efectiu el dret a una alimentació adequada

Aquest dret implica l'obligació dels Estats de respectar, protegir i fer realitat el dret de tots els habitants dels seus territoris respectius a disposar d'una alimentació adequada. El dret a una alimentació adequada forma part dels drets humans generals, la qual cosa permet a la població demanar responsabilitats als seus governs i exigir els canvis polítics necessaris.

4.2.2. Accés als recursos productius

Continua sent prioritari l'accés a la terra i a la resta de recursos productius. Els

governos nacionals han abandonat la prioritat de la reforma agrària i quan la impulsen segueixen els dictats mercantilistes del Banc Mundial i discriminen determinats grups socials. Les dones no tenen accés a crèdits o estan excloses de la llei de successió. L'accés a varietats tradicionals de llavors s'està complicant cada vegada més perquè els mercats estan cada cop més monopolitzats. Cada vegada són més nombroses les societats en les quals l'accés a l'aigua constitueix un element clau de la capacitat per a produir béns agrícoles.

4.2.3. Drets dels treballadors i treballadores agrícoles

Gran part de la població rural viu del treball agrícola, sovint sense feina regular, sinó com a treballadors temporals o jornalers. La seva vulnerabilitat està vinculada als seus problemes per a organitzar-se com a persones treballadores en sindicats o associacions per millorar les seves pròpies condicions de treball i de vida. Acostumen a treballar sota condicions d'explotació amb salaris molt baixos, sense prestacions socials i exposades a perills per a la salut, com els plaguicides. La millora de la situació d'aquests grups ha de ser un element central de totes les estratègies per a combatre la fam i la malnutrició.

4.2.4. Drets indígenes camperols

A moltes parts del món, les comunitats indígenes tenen grans problemes per aconseguir que es reconeguin els seus drets als territoris, a causa de conflictes relacionats amb la terra, com les alienacions o els desnonaments forçosos, així

com de la diversitat de polítiques que afecten la gestió autònoma dels seus territoris tradicionals. Les comunitats indígenes necessiten que la societat reconegui plenament la seva identitat i estatus cultural, econòmic, polític i social. El reconeixement dels drets, l'autonomia i la cultura de les poblacions indígenes de tots els països constitueix un requisit previ indispensable per a combatre la fam i la malnutrició, així com per a garantir el dret de la població a una alimentació adequada.

4.2.5. Un nou governament mundial per a l'alimentació

Es considera la FAO (Organització per a l'Alimentació i l'Agricultura de les Nacions Unides) l'organització legitimada per a marcar polítiques internacionals en aquest assumpte, que hauran de ser assumides en el treball de la resta de les organitzacions multilaterals quan actuïn sobre aquests temes. Cal avançar en un mecanisme intern de la FAO que permeti debatre els avenços o problemes dels governos nacionals amb un espai i una implicació més gran dels mateixos moviments camperols.

4.2.6. L'agroecologia com a opció important

El model actual d'agricultura industrial no és sostenible. Els índexs relatius al consum d'aigua, la destrucció i erosió dels sòls i el deteriorament de la diversitat biològica en l'actualitat són molt alts. Irònicament, en el sistema actual les formes més destructives d'agricultura són les que reben més subvencions i atenció en la investigació agrícola, l'en-

senyament i els serveis d'extensió. Falta una avaluació dels costos ambientals i socials de l'agricultura industrial, que s'haurà de dur a terme de forma periòdica en el sistema de les Nacions Unides. Aquest canvi de paradigma en el model agrícola exigeix noves prioritats en els programes d'investigació i ensenyament a escala nacional i internacional, en els quals s'incorpori la investigació dels agricultors com a part ineludible del procés.

4.2.7. Una agricultura lliure de transgènics

La quantitat actual de recursos genètics disponibles es deu, sobretot, als milers d'anys de selecció i desenvolupament curosos per part dels petits agricultors i les comunitats indígenes. Per això, les llavors s'han de considerar patrimoni de tota la humanitat. L'accés als recursos genètics és essencial per a garantir la seguretat alimentària. Totes les formes de protecció amb patents suposen un greu obstacle per a l'accés dels grups marginals al punt de partida de l'agricultura. Els organismes modificats genèticament (OMG) representen una amenaça no només per a l'agricultura familiar i els camperols pobres, que no es poden permetre aquesta costosa alternativa, sinó també per a l'agricultura en general.

4.2.8. Política en suport de l'agricultura camperola i local

Les normes internacionals sobre el comerç agrícola, institucionalitzades per l'OMC i altres acords comercials de caràcter regional, han minat greument la

sobirania alimentària i els mitjans de subsistència dels petits agricultors, sobretot en els països en desenvolupament.

Els països es veuen obligats a eliminar els suports a l'agricultura familiar que sustenta una part important de l'estructura econòmica i social, i, per altra banda, la major part de les subvencions als països desenvolupats va a parar als grans productors, les grans empreses i les empreses transnacionals, que apliquen pràctiques agrícoles i comercials insostenibles, en comptes de beneficiar l'agricultura familiar a petita escala. A moltes zones rurals s'ha obstaculitzat en gran mesura la producció local d'aliments, i la població rural té poques alternatives per a generar ingressos a fi de comprar aliments importats «barats». Amb l'expressió «sobirania alimentària» manifestem la demanda de les organitzacions de la societat civil del dret a definir les seves pròpies polítiques i estratègies per a una producció, una distribució i un consum sostenibles dels aliments.

4.2.9. Una agricultura femenina i amb dones

La societat patriarcal ha deixat al camp uns patrons que marginen clarament la dona. Sense el reconeixement del seu treball a casa o a l'hort, sense els seus espais socials, sense les seves esferes de poder, estan sempre sotmeses al control dels seus marits o pares. No hi pot haver sobirania alimentària sense una igualtat de gènere, enriquida amb la saviesa de les dones i les seves formes de relacionar-se amb la terra i la naturalesa.

4.3. Conclusió

«Els pagesos i pageses del món som conscients de la greu crisi que amenaça la nostra forma de vida. Som testimonis d'aquest procés i de qui en són els responsables. L'eliminació del medi rural de les petites explotacions és un fet que vivim quotidianament i cada família que emigra a la ciutat o cada granja o unitat pagesa que es tanca és com si el cor es fes petit i com a classe ens sentim amenaçats i amenaçades. És per això que som conscients que la lluita per la sobirania alimentària no podem fer-la en solitari i que la nostra lluita és una lluita global per la dignitat i la justícia en la que ens hem d'involucrar i construir al costat de moviments ecologistes,

de joves, feministes i, evidentment, de consum.

El consum crític i responsable es converteix en una falca que acabarà per trencar la pedra, ja que el model econòmic depèn d'aquesta acció quotidiana que tots i totes realitzem. És en la sensibilització sobre el *com* i el *què* consumir com podem arribar a les ciutats per a fer sonar els nostres reclams. El consum d'aliments produïts amb mètodes sostenibles, produïts en l'àmbit local, consumint aliments de temporada, buscant formes de compra que garanteixin un preu just a la pagesia i afavorint tota la xarxa de comerç a petita escala i proper incideix directament sobre les possibilitats d'una vida digna per als camperols i camperoles».

1. Informe «Pobresa rural. Reptes i desafiaments en un món globalitzat», FIDA – FAO, Roma, 2001.
2. Informe «L'agricultura mundial en l'horitzó de l'any 2030», FAO, Roma, any 2005.
3. Informe «Sistemes camperols i pobresa», Banc Mundial – FAO, Roma, 2006.
4. Vegeu el quadern de Pedro ARROJO, *Crisi global de l'aigua: valors i drets en joc*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, n. 168 (juny 2010).
5. Informe presentat a la FAO pel Comitè Internacional de Planificació. Campaña «Més i millor per una cooperació internacional per al desenvolupament de l'agricultura». Comitè de Seguretat Alimentària. Període de sessions de l'any 2007.
6. Dades obtingudes de l'anuari estadístic de l'OMC, 2007.
7. La UNCTAD, en el seu informe anual de l'any 2005, ha elaborat taules estadístiques destriant «productes agrícoles més dinàmics al mercat mundial i veient a qui correspon el percentatge més gran en el comerç mundial (pàg. 65 i ss de l'Informe anual).
8. Oferim en aquest apartat un resum de l'expansió de les agroempreses (en les seves divisions o «negocis», com s'expressa en el seu propi argot) en el sistema alimentari global durant els últims vint anys. La informació de base per a l'elaboració d'aquest apartat correspon a documents elaborats per GRAIN i publicats en algunes de les seves revistes com *Biodiversidad, sustento y culturas* i *Seedlings*. GRAIN és una organització petita, amb un gran treball als països del sud. En els seus, també, vint anys d'història, se l'ha trobada sempre fent front a aquestes grans indústries alimentàries, revisant-ne el treball, qüestionant-ne el poder i descobrint davant de l'opinió pública moltes de les seves «maniobres». GRAIN treballa oferint suport a les organitzacions pageses que defensen la Sobirania Alimentària i l'agrobiodiversitat.
9. Dades obtingudes de l'anuari estadístic de l'OMC, Ginebra, 2007.
10. *Las trampas del libre comercio y la OMC*, dossier informatiu, Fundación HEGO, Bilbao, 2004.
11. Les dades sobre les donacions de la Fundació Bill Gates es van oferir públicament en el si de la Conferència d'Alt Nivell celebrada a Madrid, l'octubre del 2006, per a la creació d'un grup de treball especial per a abordar la crisi alimentària. La Fundació, amb el suport d'altres ONGD internacionals, fundacions i governs africans, va plantejar un programa especial per a estendre la Revolució Verda a l'Àfrica.
12. *La generosidad de Monsanto con Haití*, Thalles Gomes, periodista brasiler de l'Agència Llatinoamericana d'Informació.
13. Informe «Sucre amarg. Les conseqüències de la PAC per als petits camperols i camperoles». Fernando FERNÁNDEZ. Campaña «No et mengis el món», VSF – Xarxa de Consum Solidari i *Entrepueblos*, 2006.
14. Xavier MONTAGUT y Ester VIVAS (coords.), *Supermercados, no gracias. Grandes cadenas de distribución: Impactos y alternativas*. Barcelona, Icaria, 2007.

IDEES CLAU PER A LA REFLEXIÓ

El quadern ha tractat de fer una anàlisi global de la realitat que viu la pagesia a escala mundial enfocant-la des del creixement que les agroindústries i les multinacionals de l'alimentació han tingut els darrers vint anys.

1. El 75% de la població famolenca del món són petits camperols, pobles indígenes o comunitats pescadores artesanals... el que és paradoxal és que la petita i mitjana agricultura segueix alimentant el 70% de la població mundial.
2. Les causes de la pobresa camperola són diverses, però totes elles consubstancials al desenvolupament del capitalisme a escala global; la concentració de la terra, de l'aigua, dels recursos marítims i forestals, la imposició de models productius amb forta inversió de capital aliens a la cultura camperola, les polítiques agràries que han afavorit la gran agricultura.
3. De totes formes, el desenvolupament del neoliberalisme com a nova etapa del capitalisme global ha fet un pas més. La Revolució Verda va crear les condicions per a la superproducció, la liberalització comercial afavorida per l'OMC va posar les condicions per a la mercantilització de l'alimentació, i en aquest context un nou actor sorgeix amb força: la multinacional de l'alimentació.
4. Les multinacionals de l'agroindústria han crescut estenent el seu poder a tota la cadena des de la producció fins a la distribució. Controlen les llavors i les espècies animals, controlen totes les entrades, controlen la transformació d'aliments i el comerç mundial i controlen també la distribució dels aliments.
5. Aquestes multinacionals han iniciat un nou procés d'acumulació capitalista estenent la seva acció a nous àmbits de l'agricultura, a través del control i la patent sobre la mateixa base de la vida, a través de l'expansió dels cultius industrials, incloent-hi els utilitzats per a la producció d'agrocombustibles, i per últim han creat llaços amb el sistema financer controlant les collites futures i creant una carrera especulativa per seguir augmentant el negoci a base d'incrementar el nombre de persones que pateixen fam al món.

6. Les agroindústries estan al centre de la crítica i l'acusació de cada vegada més moviments socials del món, entre ells del mateix moviment camperol i indígena internacional que, estructurat al voltant de *La Vía Campesina* i els seus aliats, ha llançat una batalla contra aquestes empreses i en defensa de la seva lluita per la sobirania alimentària.
7. Tots hem de pensar quin és el nostre paper en aquesta batalla, però com a consumidors i consumidores hi tenim molt a dir. El consum responsable i auster davant del malbaratament d'aquesta societat és un pas, però saber on i què comprem és el següent.

Per un moment, i almenys durant l'estona que tardem a llegir aquest quadern, pensem en els nostres avi, àvia, oncle, mare o pare que vam deixar al poble... recuperem les nostres arrels. Els coneixements i valors del camp segueixen estant en la nostra memòria com a poble. Així podrem connectar amb camperols de l'Equador, Ghana, les Filipines, el Brasil...

